

Carme Puig Antich

LEKUKOAREN ZUZIA

SAIATZEN ZARA HAU ETA HURA EGITEN, BAINA HORTXE DA BETI SALVADORREN HERIOTZAREN ZAURIA

Salvador Puig Antich frankismoaren kontrako militantea izan zen. Askapen Mugimendu Iberikoko kidea, 1973ko irailaren 25ean atxilotu zuten. Gerra-kontseilua egin zioten, eta garrotez exekutatu zuten handik sei hilabetera, 1974ko martxoaren 2an. Aurtengo otsailean baliogabetu du zigorra Espainiako Gobernuak.

 MIEL A. ELUSTONDO ZALDI ERO / ARGIA CC BY-SA

Zuen neba Salvadorrek 25 urte zituen hil zutenean.

26 beteko zituzkeen maiatz hartan. Nik, berriz, 18 urte nituen. Salvador zen oso alaia, oso libertigarria, eta, horrekin batera, oso sentibera, ez zitzaizkion injustiziak gustatzen. Eta ez dakit nondik zetorkion zera hori, oso berea baitzuen injustizia ez jasatea. Alegia, gure ama zena oso ona zen, oso katolikoa ere bai, baina Salvadorren kasuan, ez dakit zerk jarri zuen borroka hartara. Eta, egun batean, atxilo hartu zutela jakin genuen.

Nola jakin zenuten?

Inork ez zigun hots egin. Hori, hasteko. Ez Poliziak ez inork. Oroitzen naiz ahizpa zaharrena [Inma] eta biok nora edo nora

gindoazela oinez, Bartzelonan barrena, eta garaiko *El Caso* egunkarian irakurri genuela albistea, Francisco Anguas hil zela, eta Salvador atxilotu zutela. Ez dakit Heinz Chez [garrotez hilko zuten hau ere] aipatzen zuten. Albistearen arabera, ospitale klinikoan ingresatuta zegoen. Gaitz erdi!

Gaitz erdi? Zer esan nahi duzu?

Ez zeukatela gatibu Poliziaren Bulego Nagusian, han egurra latz ematen baitzuten. Hortaz, klinikora joan ginen, eta sartu areto batera, eta 30 *gris* ere [Espainiako Polizia Nazionalea] ikusi genituen. Inmak eta biok, berriz, esan genien Salvador neba genuela eta ikusi nahi genuela. Goitik behera eta behetik gora miatu

gintuzten. Ni, artean, erizaintza ikasten ari nintzen, amaitzeko zorian nengoen, eta liburuak neramatzan. Eta poliziek nire liburuak ere hartu, eta arakatu zizkidaten.

Salvador ikusi ahal izan zenuten?

Ezta pentsatu ere! Esan ziguten gure nebaren gelara sartzerik ez genuela. Hala ere, Salvadorren gelako atea irekita zegoen, kontrolatuta edukitzeko, eta, hortaz, zer edo zer ikusi ahal izan genuen. Esate baterako, esku eta hanka esku-bilurrez lotuta zeukatela. Ikaragarria! Hitz egiteko modurik ere ez zeukan, tiroa bota baitzioten, eta matraila zartatu zioten. Likidoa besterik ez zuen edaten, las-totxo baten bitartez. Eta, orduan, garra-

Carme Puig Antich

BARTZELONA, 1954

Frankismoak 1974an garrotez hildako Salvadorren arreba. Espainiako Estatuan garrotez hildako azkena. 50 urte eta gero, aurtengo otsailean baliogabetu zuen Madrileko gobernuak Salvador Puig Antich militante anarkistaren heriotza-zigorra. 50 urte hauetan, batzuen eta beste artean isiltasunetik argira ekarri dute Salvador hura, film, liburu, lekukotasun eta diren eta ez diren bideen bitartez. Merezimendu merzitua dute, oroz gain, hildako borrokariaren arreba Inma, Montse, Carme eta Merçona Puig Antichek.

sika hasi ginen: "¡Salvador! ¡Salvador! ¡Que estem aquí! ¡Estem aquí!".

Hemen gaude!

Garrasika, gero! Baina Salvadorrek ez zuen guri erantzuteko modurik. Ez ziguten ikusten utzi Modelora [Bartzelonako kartzela, garaian] eraman zuten arte. Han, ikusi genuen, behintzat. Barrrote artean. Ez ziguten utzi katalanez hitz egiten, baina, jakina, hori konstante bat zen Bartzelonan eta Katalunian. Eskerrak ama hila zela ordurako, ez zuen sufrikario hura bizi izan. Urtea lehenago hil zen, minbizi batetik. Eta, badiotsut, eskerrak, zeren ez baitzuen Salvadorrena jasango. Oso latza izan baitzen. Gure aitari ere heriotza-zigorra eman zioten [1936ko] gerran. Bilbon eduki zuten, eta, gero, zigor hura konmutatu zioten.

Eta ez duzu uste aitaren iraganak ere Salvadorri eragitea?

Ez, etxean ez baitzen horretaz batere hitz egiten. Gure aita beldurrez bizi zen, ez zen politikaz bihirik ere hitz egiten. Ez zuen gerra konturik aipatzen. Aitak gabe, amak kontatzen zигun zer edo zer noizean behin, gu hazi ahala. "Ni halako gizon batekin ezkondu nintzen, baina kartzelatik irten eta etxera itzuli zenean, beste bat zen". Aita zeharo jota zegoen, gizajoa!

Salvador, Modelo kartzelan.

Harrezkero, astean bi aldiz ikusten utzi ziguten. 20 minutuko bisitak ziren, eta lau ahizpak denak batera sartzen ginen. Bost izan bagina, ez ziguketen utziko. Gure kasuan, neba zaharrena, Quim, psikiatra zen, eta AEBetan bizi zen. Hemen psikiatria oso atzeratuta zegoen garaian joan zen hara, eta hantxe egin zuen bizimodua. Salvador hil baino hilabete lehenago etorri zen, ustez momentu batetik bestera hilko zutela, eta batere uste ez genuela etorri zen Bartzelonara. Gurasoen etxera sartu eta: "Hil dute ja?". Eta guk: "Ostia, Quim, oraindik ez!". Artean ez zioten egin gerra-kontseilua. Modeloko zuzendariari joan gintzaizkion, Salvador bost anai-arrebok ikusi ahal izateko, eta baimena eman zigun, Salvadorren jokaera ona argudio. Hala ere, aitak ez zuen Salvador ikusi.

Zertan ziren bisitak?

Txorakeriak esaten ematen genuen denbora. Berak adoretzu plantak egi-

ten zituen, eta guk ere bai. Ahizpak ni baino liburuzale handiagoak ziren, eta nobelak-eta eramaten zizkioten Salvadorri, baina hark ezetz, ez zuela gisa hartako nobelarik irakurtzen. Pentsamendu liburuak irakurtzen zituen. Eguna irakurtzen ematen zuen. Gainera, bakartuta zeukaten. Patiora eramaten zutenean ere, bera bakarrik, funtzionarioa beste konpainiarik gabe.

Gerra-kontseiluaren eguna heldu zen, halako batean.

Dena arin batean gertatu zen. Eta orduan eta arinago, Carrero Blancorena eta gero. "Salvador akabatu eta kito!", pentsatu bide zuten. Espainiak, edo Francok, emandako zigorra. Gainera, katalana! Eta badakizu zer tirria diguten Espainian katalanoi. Gerra-kontseiluan izan ginen. Fartsa hutsa. Ez lekukoen testimoniorik, ez medikuen hitzik, ez zieten deklaratzeko utzi. Poliziek beste inork ez zuen deklaratu. Eta abokatuak [Oriol Arau] Salvador atxilotu zuten polizietako bati: "Eta zenbat kulata-kolpe eman zenizkioten atxilotuari?". Eta: "Bat". Eta abokatuak behin eta berriz galdetzen zien, gero eta zorrotzago, eta, azkenean, zazpi kolpe ere aitortu zituzten.

Zazpi kulata-kolpe...

Kalean atxilotu zuten, eta kolpeka, odoletan utzi zuten Salvador, eta saltsa kalean, eta jendea begira, eta sartu zuten bebarru batean [Girona kalea, 70]. Gure abokatua Oriol gaztea zen, gogotik saiatu zen, egunero joaten zitzaion Salvadorri bisitan. Baina epaiketa hura fartsa hutsa izan zen, han ez zegoen justizia bermerik batere. Ostiralero, Ministroen Kontseilua izaten zen Madrilén, eta haiek erabaki behar zuten Salvadorren heriotza-zigorra gauzatzea. Eta, horrela, ostiralean, martxoaren lehenengoan, iluntzeko zortziak edo bederatziak aldera, Salvador hurrengo egunean hilko zutela jakinaz zigen Oriolek. Denok bildu ginen, eta Modelora zuzenean! Gure nebarekin eman genituen kaperako hamabi orduak. Ostiralean heriotza-zigorra onartu, eta larunbatean hil zuten.

Gau latza.

Oso latza ere. Abokatuen Elkargoa bikain portatu zen. Batera eta bestera deitu zuten, aita santuari eta behar zen guztiari, erruki eske. Baina goizeko lauretan, Oriol sartu zenean,

haren aurpegiera ikusi genuen, etsi genuen. Gure ahizpa Monsek ezin sinetsi zuen: "Gure amak zer edo zer egiten asmatuko du zerutik!". Ahizpa ttikienak, Merçonak, 11 urte zituen, eta ez zioten sartzen utzi. Grabatuta dauka. Ezin izan zuen Salvador despeditu. Gu gaueko hamaikak aldera sartu ginen kartzelara.

Garrotez hil zuten Salvador.

Espainiako Estatuan garrotez hildako azkena da...

Auzitegi militarra zen! Lege militarren arabera, fusilamendua behar zuen, ez garrotea! Carrero Blancoren heriotzagatik, ahalik eta heriotzarik krudelena opa zioten Salvadorri. Uste horretan nago. Montjuicen hobiratu genuen eta, gero, isiltasuna. Tabua. Ez genuen hartaz hitz egiterik. Franco hil eta gero ere, eta urteak joan eta gero ere, isilik egon behar izan genuen! Jendeak ere ez zuen ezer esaten

“

Denok bildu eta Modelora zuzenean! Anaiarekin eman genituen kaperako hamabi orduak. Ostiralean heriotza-zigorra onartu, eta larunbatean hil zuten"

eta, bestalde, sumarioak eta gainerakoak, itxita zeuzkaten, gordeta. Oso hurrekoekin besterik ez genuen Salvadorrez hitz egiten. Inora joan, banketxera, edo dena delako tokira, eta ez genuen bigarren deiturarik esaten: Carme Puig, edo Inma Puig, edo Montse Puig... eta kito. Berdin jokatu genuen etxeko guztiok.

Bigarren deitura ere eskatuko zizueten noizbait, ordea.

Bai. Eta, orduan, era guztietako erreakzioak izaten ziren. Batzuek, hunkituta, besarkatu ere egin izan gintuzten. Oiloipurdia egiten zait oraindik. Hamabost urte ere iraun zuen isiltasunak eta, gero, egun batean, TV3ko kazetari batek, Francesc Escribanok, ahizpok afaltzera eramán gintuen, eta, ondoren, gauez, zeharo ilunduta zegoela, telebistaren egoitzara. Barruan ere dena ilun zegoen. Aulkietan jarri gintuen, eta elkarrizketa egin zigun.

TXIKI

"Cerdanyolan nintzen Txiki fusilatu zutenean. Ez, hala ere, lehen lerroan, Magda [Oranich] edo Txikiren anaia [Mikel] bezala, baina hantxe. Jende asko joan zen hara, baina, jakina, Poliziak ez zigun utzi fusilatu zuten tokiraino heltzen. Eta jendea oihuka inguruko mendian: "Txiki! Txiki!"

HURREKOAK

"Hurrekoekin besterik ez dugu hitz egin gure egoeraz. Salvadorren heriotzaz, gure minaz... Hau eta hura galdetzen digute, gurekin hitz egitera etorriko direla, eta ongi da. Ez dakit bestelako laguntzarik -kanpikorik, esan nahi dut, psikologikoa-, beharko genukeen. Batek jakin".

Azken hitza

MARTIRI EZ

"Salvador militantea izan zen, eta biktima, baina ez martiri. Berak esan zigun behin, kaperako gau hartan, oker ez banago: 'Nik ez dut martiri izan nahi!'. Martiritzat hartua izaterik ez zuela nahi, alegia. Baina ez dakit zer pentsatuko lukeen ahizpok egiten duguna ikusiko balu, edo Madrileko gobernuak, Generalitatek, Bartzelonako Udalak... eginarazten digutena ikusiko balu. Hala ere, Salvador martiri ez, behintzat".

Eta emititu egin zuen. Eta jendeak ikusi! Harrituta denok! Eta handik abiatu, eta liburua egin zuen. Eta, hurrena, Jaume Arourasek filma egin zuen 2006an. Me-rezi du ikustea.

Esan nahi duzu, Escribanoren elkarrizketaz gero, gauzak bestela izan zirela?

Halakoren bat. Hamabost urte ere joanak ziren Salvador asasinatu zutenetik, eta orduantxe hasi ziren gauzak aldatzen; hein batean, bederen. Zorionez, lau ahizpok oso bat eginda gaude. Hala ere, nor bere modura eraman du Salvadorren

memoriaren lekukoa. Eta, beharrik, lau ahizpa garen, zeren filmaz gero hamaika tokitara joateko hots egin digute. Filma erakusten zuten eta, ondoren, solasa izaten zen, eta hantxe parte hartzen genuen zuzendariak eta etxeko batek. Batean, institutu batean ginen; bestean, bestelako toki batean. Eta Salvadorren heriotzaren 50. urteurrenaren kariatara, are eta toki gehiagotara joan behar izan genuen gure z hitz egitera.

Eta zer esaten zenuten Salvadorrez, zer galdetzen zizueten?

...18 urte nituen, gogoan iltzatuta daukadan kontatzen dut beti. Banketxeetan lapurreta egiten zutela, dirua langileei emateko, haiei laguntzeko. Oroitzen naitenez, ez zela etxean bizi, hilabeteak zeramatzala etxetik kanpora, behin baino gehiagotan ibili zela Tolosan [Okzitania], non gune anarkista indartsua baitzuten. Kontatzen dut klandestinitatean ibilita ere, etxera etorri zela ama hil zenean, baina mozerrotuta, trajea eta betaurrekoak jantzita: "Baina, Salva, orain betaurrekoak daramatzak?". Eta berak: "Ukitu, ukitu! Leiarrik badute?". Eta, egia! Leiarrik ez zuten! Eta etxeko ttikiena, Merçona, ikusteko egiten zituenak!

Zer esan nahi duzu?

Inkognito zebilen batera eta bestera, eta, Bartzelonan bertan, apartamentu batetik bestera. Hala ere, Merçona ikusteko ahaleginak egiten zituen. Igoal joaten zitzaion eskolara, jasotzera, eta eramaten zuen txokolatea hartzera, eta ematen zion diru pixka bat. Eta Merçona pozik baino pozikago! Eta, gero, ezkutatatu egiten zen berriz. Salvador, alegia. Hainbeste kontu.

Eta zer diozu haren borrokaz?

Salvadorrek ez zuen dudarik, bazekien zertan ari zen, frankismoaren kontra. Ongi gogoetatuta hartu zuen erabakia. Soldadutzatik etorri, eta hiru hilabete egiten zituen gure ahizpa zaharrenaren etxean, Inmarenean, ezkondata bizi baitzen ordurako. Gauez, loaren erdian, amets egiten zuen, garrasi egiten zuen. Garai hartan hartu zuen erabakia, bere belauneko askok bezala. Egiten zuenaz guztiz kontziente zen Salvador.

50 urte ere joan dira...

Bai, baina orain dela gutxi izan balitz bezala bizi dut, presente daukat Salvador, eta egin ziotena. Ez zen izan inori ama edo aita hiltzen zaionean bezala. Hura

sei hilabeteko jipoia izan zen, sekulako egurra jaso genuen. Eta garrotea erremate! Ezin kendu dut burutik. Ezin dut. Bizi-bizirik daukat dena. Ezin izan dut inoiz burutik kendu. Eta uste dut inoiz ez dudala min hau kenduko. Saiatzen zara hau eta hura egiten, aurrera jotzen, baina hortxe da beti zauria, Salvadorren heriotzarena.

Aurten, Espainiako Gobernuak zuen nebari egindako epaiketa eta emandako zigorra baliogabetu ditu...

Bai, 50 urte eta gero. Eta Madrileran joan ginen eta agiri bat eman ziguten. "Diploma" bat eman zigutela esan nuen etxean, eta, hasieran, barre egin zidaten ahizpek, baina orain halaxe esaten diogu denok agiri hari: diploma. Jazarpen eta biolentzia politikoaren biktimatzat aitortu dute Salvador, baina bestelako erreklamaziorik egiteko eskubiderik ukatu digute. Alegia, ilegal eta ilegítimo deklaratzaren dute Salvador epaitu zuen auzitegi militar hura, eta ilegítimo eta baliogabe, zigorra. Guk epaiketa bera baliogabetzea eskatzen dugu, horretan ari da abokatua [Francesc Caminal, Oriol Araurekin batera lan egina] lanean, baina ez dugu aitortza hori jasotzeko esperantzarik. ●

Malatzekoa, kalean!

EUSKARA IKASLEA ZARA? IRAKASLEA?

- EUSKARAZ IRAKURTZEKO OHITURARIK EZ DUTENENTZAT
- BALIAGARRIA EUSKARA IRAKASLEENTZAT
- 10 ZENBAKI URTEAN

Egin harpidetza aizu.eus atarian. Harpidetza digitala, paperezkoa edo digitala+paperezkoa.